

Constantin PARASCHIVESCU

Un Chaplin al României

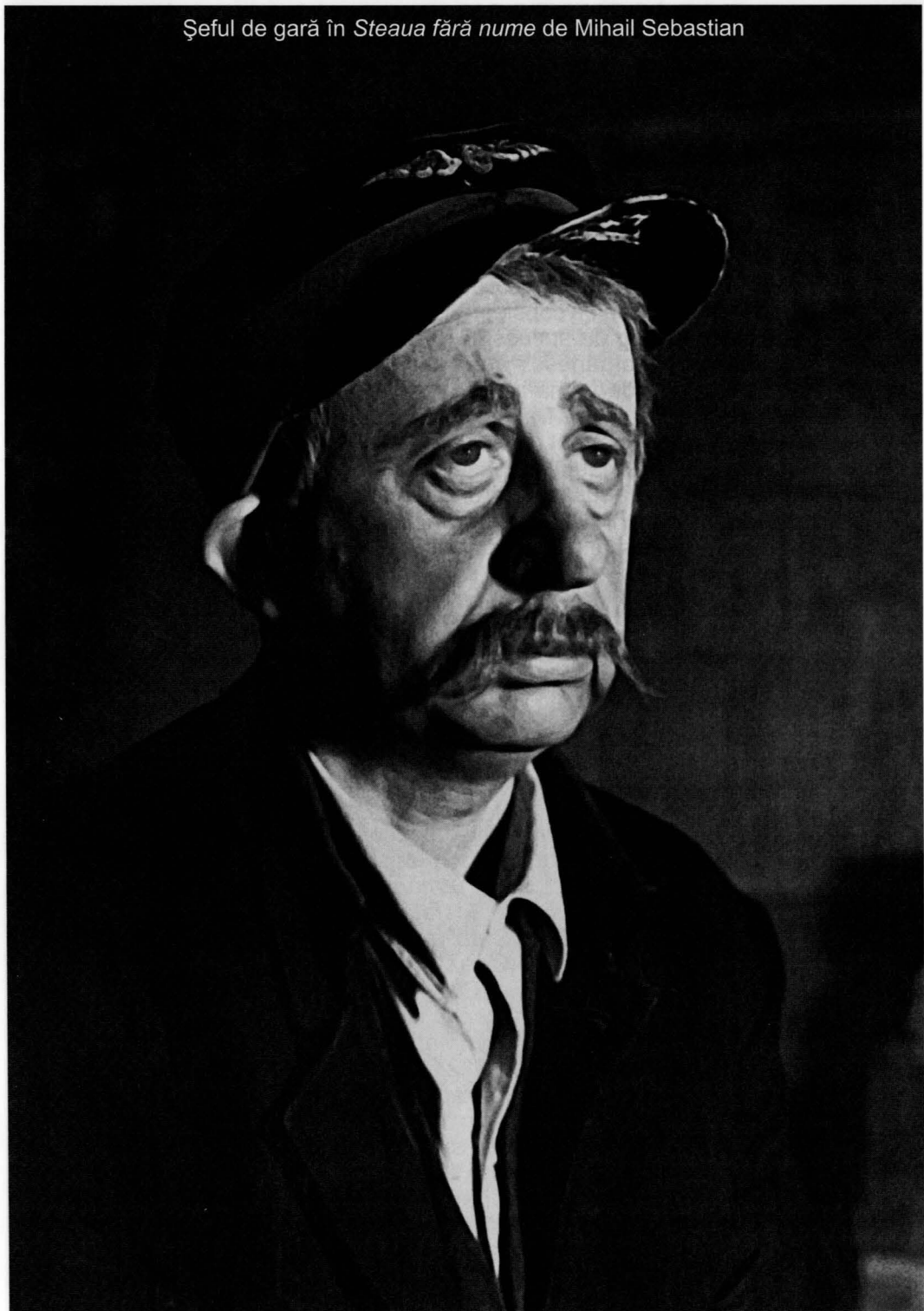
La Fălticeni, la **24 ianuarie 1905**, se naștea un Chaplin al României – **Grigore Vasiliu-Birlic**. Birlic i s-a spus mai târziu, după numele unui personaj și al unei piese în care a jucat cu mare succes în București, la 30 de ani. „Clown și mim înnașcut”, îl caracterizează N. Carandino, „personalitate artistică națională, capabilă oricând să biruie la Paris ca și la Moscova, la Roma ca și la Budapesta”, subliniază el. „Actor de valoare europeană”, îl consideră istoricul Ioan Massoff, iar maestrul Radu Beligan, care i-a fost coleg de succes în multe piese, spunea într-o emisiune din ciclul „Maestrul teatrului românesc”, de la televiziune, că, dacă s-ar fi născut în Occident, ar fi fost actor de faimă internațională. Ca și Bourvil, Fernandel, Louis de Funès, cu care se mândresc francezii.

Fiu al unui mic comerciant, cu o casă de copii, Grigore Vasiliu a urmat Facultatea de Drept la Cernăuți și Conservatorul de Artă Dramatică, de unde un coleg, Jules Cazaban, l-a adus la Teatrul Național din localitate. Mai întâi figurant, câte un rolișor apoi, „un ghiduș”, „un armaș”, în spectacole montate de Aurel Ion Maican, Victor Ion Popa, și pentru că publicul se amuza de expresia și talentul lui comic, în curând avea să-l joace și pe *Dandanache* din *O scrisoare pierdută*. De o mobilitate expresivă extraordinară, era destul să apară într-un colț al scenei și stârnea hohote de râs și aplauze. Faptul s-a întâmplat de la prima apariție la Cernăuți, când, ca figurant într-o dramă, trebuia să se ascundă împreună cu colegii săi la izbucnirea patetică a eroului principal; el s-a ascuns sub masă și, dacă a scos capul de-acolo, sala a izbucnit în râs și... era să fie dat afară. Drama se transformase în comedie. De-atunci, încă de-atunci, regizorii au început să țină seama de asta și să-i fructifice priza la public, iar actorul, care obținea efecte fără niciun efort, a trebuit să lupte, cu efort, cu propria lui legendă, când avea să creeze fațete mai lirice, mai grave ale rolurilor.

O fotografie de la Cernăuți ni-l înfățișează cu față prelungă, frunte înaltă, ochi pieziși și un nas alungit, à la Pinocchio. Ion Iancovescu, în trupa căruia a jucat la București, îl și caracteriza astfel: „*Când urmăresc jocul acestui fragment rupt din Commedia dell'arte, am impresia că în fața mea se derulează Aventurile lui Pinocchio*”. „El s-a născut cu fizicul eroilor pe care urma să-i întrupeze”, zice N. Carandino; „a avut, adică – precizează dânsul – *masca mobilă a comediei*” (Actori de ieri și de azi, Editura Dacia, Cluj, 1973, p. 56). „În el se mișca totul, și prin acest tot trăia cu irezistibil efect comic personajul”, notează profesorul Virgil Brădățeanu în a sa *Istorie a literaturii dramatice românești și a artei spectacolului* (Editura Didactică și Pedagogică, 1982, p. 125), iar impresarul-memorialist Gaby Michailescu surprinde o particularitate specifică într-o frază de o plasticitate sugestivă în *Cușca suflerului* (volum din 1990, Editura Meridiane): „În ochii lunguroși care una-două se întorceau în suflet, încolțea lacrima paiaței, ștersă numaidecât de râsul commediei dell'arte” (p. 188).

A fost atras din adolescență de arta de comedian, la care îl ispiteau diferite turnee de circ sau trupe particulare. Mărturisește într-un interviu: „*Prin 1919, eram elev la liceul din Fălticeni (la 15 ani, adică – n.m.). Circul anunța o serie de reprezentații la care am asistat – absolut la toate –, intrând triumfal pe sub pânza de cort. Mă închipuiam jucând în locul cloșnului, al trapezistului, al îmblânzitorului de lei.*

Şeful de gară în *Steaua fără nume* de Mihail Sebastian

Brânzovenescu în *O scrisoare pierdută* de I.L. Caragiale

Îmi intrase-n cap să mă fac «artist» de circ. Casa noastră o transformasem într-un adevărat teren propice viitoare mele ocupațiuni: chinuiam cu un ciomag câțelul să sară peste un baraj de un metru, două mese alăturate erau «paralele» la care încercam figuri noi (după care mă alegeam cu diverse cucuie și vânăți), zvârleam cu cuțitele de bucătărie în ușă... până când m-a lecuit tata, surprinzându-mă în «activitate».

Sică Alexandrescu l-a adus la București, la Teatrul „Ion Iancovescu” mai întâi, unde a jucat cu marele comic – *Împăratul* de Luigi Bonelli, *Bani peșin* de Camerlohr și Ebermayer, *Așternutul de mătase* de A. Birabeau și G. Dolley în 1933, *Valsul dimineții* după Grenet-Daucourt, vara, la Marconi, în 1934, în trupa lui Sică Alexandrescu, unde un personaj numit *Brelot* i-a devenit, un timp, identitate publică. Un an mai târziu, la piesa lui Arnold și Bach, din 1935, la Teatrul Vesel – înființat de Tudor Mușatescu și Sică Alexandrescu pentru el –, numită *Birlic*, jucată de peste o sută de ori, și-a certificat popularitatea și renumele cu această denumire. Ioan Massoff notează că „el domina genul farsei și al comediei bufe, avea haz natural și o excepțională vervă burlescă”. Și citează unele considerații dintr-un ziar din 1935 (*Cuvântul liber*) privind dispariția scenică a tragedianului și apariția unui alt gen de actor: „Epoca actuală a creat un actor gen Charlot, care practică pamfletul social. Dar poate tocmai acest actor e în continuitate directă cu tragedianul. Deși distanțele par considerabile, între un gen și altul, tocmai această calitate de extremități le apropie” (*Teatrul românesc*, vol. VII, Editura Minerva, 1978, p. 176). A adus puhoi de lume, Birlic, la teatru. Trupele particulare au câștigat bani buni de pe urma lui în perioada interbelică și, când erau la strâmtoare, programau o piesă cu Birlic și succesul era asigurat. „Birlicul”, după cum se știe, e echivalentul popular al cărții câștigătoare – asul. Predestinare – porecla a devenit renume. Din 1944 până în 1947 a condus și un teatru, „Teatrul Colorado”, cu farse și comedii unde prezența lui asigura deliciul publicului, dar și melodrame sau drame, unde s-au remarcat Elvira Godeanu, de pildă, de o frumusețe cuceritoare, sau Lucia Sturdza-Bulandra. În ianuarie 1946 apare pe afiș o comedie sovietică, *Copilul altuia* de Vladimir Svarkin, în octombrie reia marele succes de altădată, *Birlic*, în regia lui Ion Talianu, pregătește *Spirache Necșulescu* din *Titanic vals* de Tudor Mușatescu și în 1947 ultima premieră, *Rușinea familiei*, de Coca și Mircea Ștefănescu, alături de el în distribuție fiind Radu Beligan, Eugenia Bădulescu, Ion Talianu, Ion Vova și Angela Mateescu, autoritară lui soție. Se spune că se ferea de ea la pariurile curselor de cai de care era pasionat, unde de cele mai multe ori păgubea, dar când l-a ajuns norocul cu trei câștiguri consecutive, a aflat și consoarta și au cumpărat două apartamente. Anul 1947 îi aduce și încununarea carierei: prezența pe prima scenă a țării, Teatrul Național.

Un Chaplin? Da... Cine-și amintește extraordinara secvență a dansului cu lozurile regăsite din filmul *Două lozuri* nu se poate să nu se gândească la faimosul dans al lui Chaplin cu globul pământesc din *Dictatorul* și să nu-i asemuie în genialitate. Charlot al lui Chaplin a devenit proverbial prin mersul său, Birlic n-a avut parte de o asemenea prestație cinematografică, dar fiecare pas, fiecare gest, fiecare mișcare aveau o astfel de mobilitate expresivă, că nu se pot egala. Mai țineți minte celebra scenă cu Alexandru Giugaru din filmul *D-ale carnavalului*? *Pampon* și *Crăcănel*. Birlic e *Crăcănel*, „Bibicul” căutat cu furie de *Pampon* și, când e încolțit și iese de sub masă, spunându-și cu lacrimi durerea de a fi „a opta oară tradus”, cine nu simte, dincolo de hazul irezistibil al scenei, o compătimire omenească pentru personaj și pentru artist o admirație nemăsurată? Dar extraordinara mobilitate a feței, cu rictusuri și ochi speriați de mârâitul câțelului de pe canapeaua de vizavi, din tren, al doamnei amuzate, gestul abia schițat de autoapărare și din precauțiune retras imediat, în amiabilă temperanță, un întreg monolog al chipului,

În *Egor Bulîciiov și alții* de Maxim Gorki

fără cuvinte, cu frânturi ilar alarmate în zecimi de secundă, din ecranizarea lui Jean Georgescu a schiței *Bubico*, unde de lemn să fii să nu râzi cu lacrimi... Filmografia lui nu e bogată, precum ar fi meritat, puțin peste zece filme în treizeci de ani și, vorba lui N. Carandino – „Ședeau domnii cineaști lângă un bulgăre de aur pur... și își pierdeau vremea să lustruiască tinichele”. Aluzie la unele dive descoperite peste noapte. Cam exagerată admonestarea, dar îndreptățită neglijența vizată.

A fost blândul și nefericitul *Chirică* din *Omul cu mârtoaga* a lui George Ciprian – peste ani nașul, ca să spunem așa, debutului la Național în rol al lui Matei Alexandru, el ca tutore și partener în rolul bunului prieten *Varlam*, ascunzându-și fața după un ziar ca publicul să nu stea cu ochii pe el în detrimentul tânărului coleg; a fost *Robinson* din *Nunta lui Krecinski*, *Canciano* din *Bădăranii*, *Agamiță* *Dandanache* și *Brânzovenescu* în *O scrisoare pierdută*, un *Harpagon* tragic în *Avarul* de Molière. Între mari actori ai scenei române și între mari comici, mai ales – ca Iancovescu, Timică, Giugaru, Marcel Anghelescu, Finteșteanu, Beligan –, Birlic a fost un *arlechin de geniu*, inventiv și irezistibil, care a ridicat arta teatrală la culmi de performanță și celebritate. Cred că dacă l-am fixa într-un desen, ar mișca de-acolo, ghiduș și neastâmpărat, cu marele său har. Și noi am râde cu-o lacrimă pe obraz...

Cu Nicolae BRANCOMIR, în *Nunta lui Krecinski* de A.V. Suhovo-Kobiîn

